LUND UNIVERSITY

De (allt annat än) neutrala och jämställda fåmansföretagsreglerna

Tjernberg, Mats

Published in:
Festskrift till Åsa Gunnarsson

2024

Link to publication

Citation for published version (APA):
Tjernberg, M. (2024). De (allt annat än) neutrala och jämställda fåmansföretagsreglerna. I M. Tjernberg, C. Trenta, & N. Dimitrievski (Red.), *Festskrift till Åsa Gunnarsson* (s. 261-273). Iustus förlag.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Download date: 18. Nov. 2026

FESTSKRIFT
TILL

Åsa Gunnarsson

Festskrift till Åsa Gunnarsson

iUSTUS
FÖRLAG

Redaktörer
Mats Tjernberg
Cristina Trenta
Nick Dimitrievski

© Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala 2024
Upplaga 1:1
ISBN 978-91-7737-249-3
Produktion: eddy.se ab, Visby 2024
Omslag: John Persson
Foto: Anders Jonsson
Förlagets adress: Box 1994, 751 49 Uppsala
Telefon: 018-65 03 30
Webbadress: www.iustus.se, e-post: kundtjanst@iustus.se

Printed by Dimograf, Poland 2024

Innehåll

Förord 7

Eva-Maria Svensson
Femmage till min fantastiska väninna, kollega och parhäst 9

Martina Axmin & Titti Mattsson
Äldres rätt till fri rörlighet inom EU – uppehållsrättens diskriminerande verkan 21

Martin Berglund
Gunnar Myrdal och skatteprinciper 33

Lotta Björklund Larsen
Fair taxation? 49

Katia Cejie
Liftarens guide till Europa – eller en rättvis fördelning av beskattningsrätten till distansarbetares inkomster i gränsgångarsituationer 67

Patrik Emblad & Wanna Svedberg Andersson
Den Gunnarssonska metoden 79

Håkan Gustafsson
Tvärproblematik. Härs och tvärs i rättsvetenskapen 105

Anne Hellum
Hvem er vernet av FNs kvinnekonvensjon? Om samspill mellom teori, politikk og fortolkningspraksis 133

Axel Hilling
Svensk klimatpolitik och företags hållbarhetsrapportering av skatter 155

Linus Jacobsson
Intresse eller förmåga – en skatterättslig gråskala 185

Jan Kellgren
Näringsbeskattning i realtid – särskilt om hur det skulle funka ihop med dagens materiella skatteregler 203

Eleonor Kristoffersson
Legalitetsprincipen i skatterätten – ett skydd för rättsstaten eller för skatteplanering? 217

Magnus Kristoffersson
Användning av generativ artificiell intelligens inom rättsdogmatiken från ett genusperspektiv 227

Börje Leidhammar
Ersättning för ombudskostnader i skatteförfarandet 245

Mats Tjernberg
De (allt annat än) neutrala och jämställda skattereglerna för fåmansföretag 261

Cristina Trenta
Women's Right to Abortion in the Light of the EU VAT System 275

Bertil Wiman
Tack Åsa! 307

Publikationslista 315

Författarlista 325

Mats Tjernberg

De (allt annat än) neutrala och jämställda skattereglerna för fåmansföretag

1. Inledning

Professor Åsa Gunnarsson är unik i Sverige genom den kritiska forskning hon utfört vad gäller finansrättens strukturella diskriminering. Hon har lyft fram skattesystemets fördelningsprofil, hur skattelagar kan befästa och fördjupa den ekonomiska ojämställdheten mellan kvinnor och män men också har potential att utjämna ekonomiska förhållanden. I sin avhandling Skatterättvisa analyserade hon bl.a. neutralitetsprincipens genomslag i det svenska skattesystemet. Just skattereformens neutralitetsambitioner var det som utlöste behovet av att skapa de särskilda fördelningsreglerna för vissa ägare i fåmansföretag, de s.k. 3:12-reglerna. Ett möjligt val för mitt festskriftsbidrag hade varit att i linje med detta kritiskt analysera i vilken utsträckning reglerna fortfarande uppfyller det ursprungliga målet om neutral beskattning mellan arbetsinkomster för olika individer i olika situationer. Mitt bidrag kommer dock inte att rikta in sig på det.

Istället för att jaga i känd terräng kommer jag att skjuta in mig på att redogöra för på vilket sätt dessa regler för fåmansföretagsägare beaktar att personer är gifta med varandra (eller lever under äktenskapsliknande former) samt analysera om det kan kvarhålla samt bidra till ekonomisk

ojämställdhet. Jag kommer att göra det genom att bädda in en analys av gällande rätt i en redovisning av fakta kring män och kvinnors företagande, ägande samt omfattningen av avkastning från fåmansföretag. Jag avslutar med några reflektioner och förslag.

2. Hur 1991 års skattereform innebar ett behov av 3:12-reglerna

Den blocköverskridande omfattande svenska skattereform som sjösattes 1991 försåg landet med ett dualt skattesystem. En önskan om en likformig beskattning av olika slags inkomster innebar (utifrån ett antagande om fyra procents inflation!) en nominell skattesats för kapitalinkomster på 30 procent. Vid den skattesatsen antogs den reala beskattningen av kapitalinkomster motsvara den beskattning av arbetsinkomster som maximalt skulle beskattas med 50 procent (”hälften kvar”).[1] Ingenjörerna bakom reformen identifierade ändock ett påtagligt problem i denna diskrepans mellan skatteuttagen. De tänkte att vissa personer hypotetiskt skulle kunna välja inkomstslag för sina uttag från företagen och därmed förväntas göra val som skulle minska den totala skatten. I de fall som den här artikeln handlar om, genom att personer själva eller tillsammans med andra håller nere löner från bolag som de är ägare i, och istället beslutar om utdelning (eller säljer andelar med kapitalvinst) med lägre skatt istället för att lönen belastas med arbetsgivaravgifter, kommunalskatt och eventuell statlig skatt. Med andra ord: ”inkomstomvandla”.[2] Reglerna träffar personer som, själva eller genom närstående, är verksamma i betydande omfattning i fåmansföretag. Som fåmansföretag vid tillämpning av regelsystemet kan enligt den utvidgade definitionen i 57 kap. 3 § IL även företag med många ägare omfattas om de är verksamma i betydande omfattning.

[1] Reformerad inkomstbeskattning, prop. 1989/90:110. ”Hälften kvar” kopplat till marginalskattenivå gällde vid ett antagande om 30 procent kommunal inkomstskatt plus 20 procent statlig inkomstskatt ovanför en angiven årlig beloppsgräns. Reglerna kom ursprungligen att införas i dåvarande 3 § 12 momentet lagen som statlig inkomstskatt. När inkomstskattelagen (IL) tillkom placerade fördelningsreglerna i 57 kap. IL.

[2] I SOU 2016:75, s. 55 ff., görs ett försök att ringa in vad inkomstomvandling innebär. Utredningens uppdrag var, förutom att se över beskattningen vid ägarskiften i fåmansföretag, att se över 3:12-reglerna just i syfte att begränsa möjligheterna till skattemässig inkomstomvandling.

3. Hur de från början entydiga kringgåendereglerna blev fördelsregler

Sättet att beräkna fåmansföretagares fördelning av utdelning och kapitalvinst mellan kapital och tjänst har ändrats otaliga gånger.[3] Ett paradigmskifte skedde år 2006.[4] Då sänktes den effektiva skattesatsen för utdelningar på kvalificerade andelar i inkomstslaget kapital från 30 procent till 20 procent, samtidigt som utrymmet för fördelaktig beskattning av inkomster från dessa andelar i inkomstslaget kapital höjdes kraftigt.[5] Efter den möjlighet till lägre beskattning som uppstod i och med detta, ökade utdelningarna från fåmansföretag med över 80 procent samtidigt som löneinkomsterna låg kvar på samma nivå.[6] År 2005 var utdelningarna 10 miljarder kronor. År 2018 hade dessa ökat till 93 miljarder kronor.[7] Mellan år 2012 och 2017 beskattades cirka 90 procent av dessa enligt den lägre skattesatsen om 20 procent.[8]

Genom åren har det flera gånger framhållits att det är viktigt att hålla en bra balans mellan syftet att förhindra inkomstomvandling och syftet att skapa positiva effekter som främjar entreprenörskap, fler arbetstillfällen och högre tillväxt.[9] Något som en gång beskrivits som ”ett omöjligt uppdrag”.[10] Hur vågskålarna balanseras är kanske också snarare ett uttryck för politiska idéer än mer eller mindre exakt ingenjörskonst.[11] T.ex. så införde en moderatledd regering år 2014 vissa begränsningar i reglerna för att hindra det överutnyttjade som ansågs ske i konsultbolag med många ägare och höga lönesummor.[12] 2016 presenterades sedan en utredning, initierad av

[3] Bo Svensson, Tretolv – varifrån och varthän, Skattenytt 2015, s. 579–595. Se också Mats Tjernberg, Fåmansföretagsbeskattning, 2019.

[4] En skulle kunna tro att paradigmskiftet initierades av en högerlutad regering, men det var faktiskt en socialdemokratisk regering som tog det första steget. Detta med grund i en rapport till Finansdepartementet, Reformerad ägarbeskattning – 3:12 – effektivitet, prevention, legitimitet, författad av Sven-Olof Lodin, Ingemar Hansson och Per-Olof Edin, 2005.

[5] Särskilt det s.k. schablonbeloppet fortsatte sedan att höjas under flera år. Samtidigt som den effektiva skattesatsen avseende kvalificerade andelar sänktes, sänktes också den effektiva skattesatsen för okvalificerade andelar i onoterade företag till 25 procent.

[6] Annette Alstadsæter och Martin Jacob, 3:12-reglerna har blivit för generösa och används för skatteplanering, Ekonomisk debatt, nr 8, 2012.

[7] Nils Lager och Anita Swahn, Arbete eller kapital? En rättvisare beskattning för arbetande företagare, Tankesmedjan Tiden, Rapport nr 3, 2020.

[8] Håkan Selin, 3:12-reglernas roll i skattesystemet. Igår, idag och i framtiden, SNS 2021.

[9] SOU 2016:75, s. 17.

[10] SOU 2002:52.

[11] Mats Tjernberg, Småföretagare är offer för ett politiskt spel, Debatt, Svenska Dagbladet, 2017-06-24.

[12] Då använde även den förre finansministern Anders Borg en retorik innebärande att det bara var en procent av fåmansföretagarna som skulle få höjd skatt, Finansdepartementets power-

en socialdemokratiskt ledd regering, som bl.a. föreslog en höjning av den effektiva skattesatsen från 20 procent till 25 procent.[13] I elfte timmen av den senast socialdemokratiskt ledda regeringens mandatperiod tillsattes en förenklingsutredning. Efter skifte tillbaka till en moderatledd regering 2022 gavs tilläggsdirektiv innebärande en önskad utredning om att än mer förbättra förutsättningarna för att driva fåmansföretag. Ett tillägg till tillägget presenterades sedan inför höstbudgeten 2023.[14]

Sammanfattningsvis kan 3:12-reglernas kronologiska utveckling karaktäriseras av att det som från början bar entydig prägel av att förhindra kringgåenden inom ramen för det duala inkomstskattesystemet, nu dessutom präglas av omfattande skattemässiga fördelar. Vågen kan nog sägas ha tippat över från neutralitetsbyggande till företagsbyggande. Därmed kan det med Gunnarsson konstateras att den duala inkomstbeskattningen lett till ett till synes olösligt rättvise- och effektivitetsproblem på området för företagsbeskattning. Gunnarsson hävdar att det som är syftet bakom de flesta familjeföretag, att skapa en försörjning, under slutet av 1900-talet och framåt har brutits mot en näringspolitik som ser familjeföretagen som motor i företagande och sysselsättning.[15] Det innebär stora utmaningar vid de översyner av regelsystemet som regelbundet sker. Neutralitetsambitionerna måste hela tiden vägas mot politikens önskan om gynnande och uppmuntrande av entreprenörskap.

---

pointpresentation 12 september 2013, Lönsammare att anställa – motverka överutnyttjande. Vid de kraftiga förbättringar som inleddes år 2006 uppstod nämligen den märkliga situation att fåmansföretag med många ägare, men som ändå träffas av den s.k. utvidgade definitionen i 57 kap. 3 § IL, hamnade i en förmånlig situation. Tvärtom mot vad som var tanken när regelsystemet infördes 1991. Initialt fanns det ju en oro att dessa bolag (ibland benämnda ”partnerbolag”) skulle planera sig ur reglerna och idka oönskad inkomstomvandling genom att komma överens om stora utdelningar. Nu kan partnerbolagen närmast liknas vid en främmande fågel i regelsystemet.

[13] Inte så förvånande möttes förslaget av en opinionsstorm från företagarhåll och politikens blåa lag, bl.a. under parollen ”Stoppa entreprenörsskatten”. Det fanns inte majoritet i riksdagen för förslagen i utredningen varför den ”stoppades i papperskorgen”.

[14] Kommittén fick genom det nu även i uppdrag att analysera på vilket sätt 3:12-reglerna kan ändras för att göra de särskilda bestämmelserna om lättnader i beskattningen av personaloptioner mer effektiva när det gäller att attrahera och behålla nyckelkompetens, lämna förslag till de författningsändringar av 3:12-reglerna som kommittén anser är lämpliga, och lämna nödvändiga författningsförslag. Utredningstiden förlängdes och uppdraget ska i stället redovisas senast den 31 maj 2024.

[15] Åsa Gunnarsson, Skattesystemets betydelse för jämställda livsinkomster, Underlag till Kommissionen för jämställda livsinkomster, september 2021, s. 30.

4. Ojämn könsfördelning bland företagare och vad det innebär det för deras möjligheter att nå skattefördelarna i 3:12-systemet

Även om det hävdas att fler kvinnor är nyföretagare nu än på åtminstone ett årtionde, så har det faktiska nyföretagandet, liksom avsikterna att starta företag, utvecklats starkare bland män än kvinnor. Genomsnittet i EU vad gäller andelen kvinnor som driver företag ligger enligt uppgift på över 33 procent,[16] medan endast drygt 25 procent av Sveriges företagare är kvinnor. Endast i EU-länderna Slovakien, Irland, Malta och Rumänien är andelen lägre (visar siffror från Eurostat). Pernilla Norlin, samhällspolitisk chef på Företagarna, för fram förklaringar som att många kvinnor föredrar en anställning framför företagande samt att kvinnliga förebilder inte lyfts fram.[17] Dessutom anför Norlin att kvinnor ofta är verksamma i branscher med lite lägre marginaler, som HR och konsumentnära tjänster, medan det större kapitalet ännu finns inom teknikintensiva branscher. Kapitalet styrs till de branscher där det finns möjlighet att skala upp verksamhet. Enligt Norlin går idag endast 0,5 procent av det svenska riskkapitalet till företag som grundats av kvinnor. Två faktorer som avskräcker från företagande, uppges av tillfrågade kvinnor vara risk för att misslyckas (varannan kvinna) och bedömning att tillräckliga kunskaper saknas (tre av fem kvinnor).[18] Faktorn risk är dock omdiskuterad. Det har hävdats att det i själva verket handlar om att kvinnors risktagande och svaga position inom näringslivet är en skapad situation, och ytterst handlar om hur makt och inflytande präglas av genuskodade, kulturella, ekonomiska och sociala mönster.[19] En aktuell undersökning pekar ut två attitydfaktorer som skiljer kvinnor från män, nämligen tilltro till den egna förmågan som företagare, och igen, rädsla att misslyckas. Skillnaderna sägs slå igenom i faktiskt beteende med entreprenöriella avsikter.[20]

[16] Tillväxtanalys (2020). ”Nystartade företag i Sverige 2019”. Statistik 2020:04.

[17] https://www.tn.se/naringsliv/30439/sverige-sticker-ut-fa-kvinnor-driver-eget/.

[18] Seminarium anordnat av Svenskt Näringsliv, 21 mars 2023, Varför driver så få kvinnor företag?.

[19] Åsa Gunnarsson, Kunskapsunderlag om frågor som rör skatter och jämställdhet, Jämställdhetsmyndigheten, Underlagsrapport 2023:2, s. 10, med hänvisning till Marjorie Kornhauser, Gender and Capital Gains Taxationm, i Brooks, Kim, Gunnarsson, Åsa, Philips, Lisa och Wersig, Maria (red.), Challenging Gender Inequality in Tax Policy Making: Comparative Perspectives, Oxford: Hart Publishing, 2011, s. 278–280, och Gry Alsos, Ulla Hytti och Elisabet Ljunggren, Gender and Innovation – an introduction, Research Handbook on Gender and Innovation, 2016, s. 3–16.

[20] Per Thulin, Anders Broström och Hannah Stutzinsky, Kvinnors entreprenörskap i Sverige, Entreprenörskapsforum, 2023.

Utdelningar från fåmansföretag är den typ av kapitalinkomst som har uppgivits vara mest ojämnt fördelad mellan könen.[21] Kvinnor utgör cirka 25 procent av delägarna i fåmansföretag och nästan samma andel, 24 procent, redovisar kapitalutdelning från fåmansföretag. Kvinnors utdelningar är dock lägre än männens. Kvinnor uppbär ungefär 17 procent av de totala utdelningarna från fåmansföretag. Utdelningarna från fåmansföretag har uppgått till ungefär 100 miljarder kronor per år de senaste åren.[22] I jämförelse mellan kvinnor och män som är delägare i fåmansföretag har män högre lön i genomsnitt, och kan pga. reglernas utformning därmed ta ut en större summa utdelning till 20 procent skatt.[23]

Gapet i löneinkomst bland gifta par är också större bland fåmansföretagsägare än i befolkningen i stort. De största skillnaderna föreligger när mannen äger andelar i företaget och kvinnan inte gör det. I de fall där båda makar är delägare i ett fåmansföretag är löneskillnaderna dock lägre än mellan makar i allmänhet.[24]

Sverige har förbundit sig till Agenda 2030, vilket bl.a. innebär att Sverige ska tillvarata kvinnors förmågor och initiativkraft. Enligt punkt 5.5 i agendan ska Sverige ”Tillförsäkra kvinnor fullt och faktiskt deltagande och lika möjligheter till ledarskap på alla beslutsnivåer i det politiska, ekonomiska och offentliga livet”. Dessutom ska Sverige ”Genomföra reformer för att ge kvinnor lika rätt till ekonomiska resurser, möjlighet att äga och kontrollera mark och andra former av egendom samt tillgång till finansiella tjänster, arv och naturresurser, i enlighet med nationell lagstiftning”. Betydelsen av Agenda 2030 på denna punkt har förstärkts av att EU-kommissionen har påpekat att jämställdhet mellan könen är ett av de grundläggande värdena för EU, och att det är nödvändigt med aktiv politik för att bättre tillvarata kvinnlig förmåga samt stärka ekonomisk självständighet.[25] Gunnarsson m.fl. har påtalat i en rapport till EU-parlamentet att ambitionerna behöver kopplas till skattesystemens uppbyggnad med beaktande av att skattepolitiska beslut interagerar med socioekonomiska realiteter.[26]

[21] Sveriges kvinnoorganisationer, Beatrice Nordling, 2022, Jämställda skatter. Så påverkar skattesystemet kvinnors liv, s. 35.
[22] ESV. Prognos statens budget och de offentliga finanserna. Rapport 2018:35.
[23] Kommissionen för jämställda livsinkomster, 2021.
[24] Beatrice Nordling, 2022, s. 37, med hänvisning till Skatteverket. Skattesystemets utveckling 2006–2015 Del II, 2018.
[25] European Commission, Next steps for a sustainable European future European action for sustainability, COM/2016/0739 final.
[26] Åsa Gunnarsson, Margit Schratzenstaller och Ulrike Spangenberg, Gender equality and taxation in the European Union. Study for the FEMM Committee s. 8 och 11, European Union

De skattemässiga lättnader som avkastning från fåmansföretag kan innebära, tillfaller uppenbarligen män i betydligt högre utsträckning än kvinnor. När reglerna svängde om till att i stor utsträckning få gynnande karaktär, kom i debatten ofta de s.k. partnerbolagens situation under lupp. Anledningarna var att de omfattas av den s.k. utvidgade definitionen och ofta har höga lönesummor vilka kan utöka gränsbeloppen. I en undersökning av tidningen Arkitekten framkommer att det i de 30 största arkitektföretagen totalt är 189 kvinnor och 215 män som är partnerägare. Av det totala antalet anställda i dessa företag är det 1 744 kvinnor och 1 382 män.[27] Enligt Advokatsamfundets hemsida finns det inom advokatkåren 3 221 män och 1 387 kvinnor bland delägarna. Av antalet advokater är 2 416 kvinnor och 4 214 män. Av de biträdande juristerna är 1 580 kvinnor och 1 194 män.[28] Siffrorna visar att det är en stor majoritet män bland delägarna och att fördelningen inte speglar hur proportioneringen är bland anställda.

5. Gifta (och andra närstående) personers ömsesidiga påverkan i 3:12-systemet

Som bekant har vi sedan länge ingen formell sambeskattning av makar i Sverige. Detta till trots är det uppenbart att skattesystemet innehåller många inslag som har karaktär av praktisk sambeskattning. Regelsystemet är, liksom inkomstskattelagen i stort, enligt sin utformning till synes neutralt mellan könen. I grunden är det positivt att vårt skattesystem är uppbyggt för individuell beskattning och inte tar hänsyn till kön eller genus.[29] Det är dock ingen garanti för att resultatet innebär ekonomisk jämställdhet. I regelsystemet för fåmansföretag finns dessutom inslag av att makars, och andra närståendes, förhållanden påverkar varandra. Nedan följer en genomgång av hur det gestaltas i 3:12-reglerna, vilka numera återfinns i 57 kap. inkomstskattelagen (IL).

2017. Se för en analys av socioekonomiska förhållanden som påverkar skattepolitiken ur ett svenskt perspektiv, Åsa Gunnarsson, 2023, s. 9–11.

[27] Nicklas Nordström, Kvinnor är fler – men äger mindre, Arkitekten, 5 oktober 2022.

[28] Det sägs att dessa siffror gäller per 4 september 2023, https://www.advokatsamfundet.se/ (senast nedladdad 2023-09-26).

[29] Se för diskussion om individuell- respektive sambeskattning t.ex. Sigrid Hemels, Equality and the Taxable Unit in Income Tax, i Tax Sustainability in an EU and International Context, redaktörer Cécile Brokelind och Servaas Van Thiel, s. 161–174, IBFD, 2020.

Fåmansföretagsdefinitionen

När det ska bestämmas om ett fåmansföretag föreligger enligt definitionerna i 56 och 57 kap. IL, ska närståendes ägande räknas samman. Så vid bestämmande av om högst fyra personer äger mer än 50 procent av företaget, räknas närståendekretsen som en person. Det spelar alltså för definitionens skull ingen roll om, och hur, ägandet i företaget fördelas inom närståendekretsen. Närståendedefinitionen i 2 kap. 22 § IL är mycket vid, men omfattar inte personer som lever tillsammans och som inte har gemensamma barn eller inte tidigare har varit gifta med varandra, 2 kap. 20 § IL.[30]

Kvalificerad andel

För att träffas av 3:12-reglerna ska den fysiska personen ha stor betydelse för vinstgenereringen i fåmansföretaget, 57 kap. 4 § IL.[31] För definitionen av kvalificerad andel, som är den skatterättsliga beteckningen, gör även närståendes verksamhet i ”betydande omfattning” att ägda andelar i fåmansföretaget träffas av fördelningsreglerna i 57 kap. IL. När det ska bestämmas om en aktieägare har kvalificerade andelar eller inte, så ”smittar” alltså makes (och andra närståendes) verksamhet. Som framgår ovan kan det ibland vara till fördel och ibland till nackdel att hamna i systemet. Poängen är att det inte går att skatteplanera sig ur reglerna genom att dela upp ägande eller verksamhet mellan makar. Bedömningen av om kvalificerad andel görs för en sammanhängande femårsperiod, så sjukdom och föräldraledighet som inte överstiger tidsperioden påverkar inte bedömningen. Makar (och andra närstående) kan inte heller vara utomstående enligt undantagsregeln i 57 kap. 5 § IL. Eftersom personer som lever tillsammans, och dessutom ibland har gemensam ekonomi, under vissa förutsättningar inte är närstående ligger dock där en möjlighet öppen för att via skatteplanering använda sig av denna undantagsregel. Nämligen om den av personerna som inte är verksam i företaget äger minst 30 procent av andelarna i företaget. Anledningen till att personer som lever tillsammans som huvudregel inte likställs

[30] När frågan har uppkommit om att jämställa personer som lever tillsammans under andra förutsättningar, har den avfärdats med att det är svårt att kontrollera om personer sammanlever under äktenskapsliknande förhållanden, se t.ex. SOU 2002:52, s. 513. Det får till följd att personer som lever tillsammans utan att ha gemensamma barn bedöms annorlunda. Det kan därvid också noteras att samkönade personer som lever tillsammans kan ha svårare att skaffa gemensamma barn av olika anledningar. Lägg dock märke till att det i lagtexten uttrycks att styvbarn och fosterbarn jämställs med biologiska barn.

[31] I lagtexten är det formulerat som att kvalificerad andel föreligger vid verksamhet i betydande omfattning. Tolkningsanvisningar ges i prop. 1989/90:110 och har utvecklats i en stor mängd rättsfall, se t.ex. Tjernberg 2019.

med gifta skattskyldiga är som sagt kontrollproblem. Bara för att två personer bor tillsammans innebär inte det med automatik att det sammanlever under äktenskapsliknande former. Detta är inte, utifrån hur lagtexten är formulerad, möjligt att motbevisa även om personerna själva anser sig leva samman under äktenskapsliknande former.

Sam-marginalbeskattning

Det gäller särskilda regler för beräkning av skatt inom en familj på sådana kapitalinkomster som ska tas upp som inkomst av tjänst enligt 57 kap. IL. Bestämmelsen i 57 kap. 36 § IL är tillkommen för att förhindra att sådana tjänsteinkomster fördelas inom familjen så att de undgår den eventuella progressiviteten som den statliga inkomstbeskattningen innebär. Om en fåmansföretagsägares beskattningsbara förvärvsinkomst är lägre än makens eller makans beskattningsbara inkomst, så ska skatten på ägarens tjänsteinkomst beräknas enligt 65 kap. 5 § IL, som om ägarens förvärvsinkomst motsvarar makens eller makans. Beräkningen ska bara göras om ägarens make eller maka är, eller under någon del av den senaste femårsperioden har varit, verksam i betydande omfattning i företaget eller i annat fåmansföretag som avses i 57 kap. 4 § IL. Sam-marginalbeskattningen omfattar även fåmansföretagsägares barn som fyller högst 18 år under beskattningsåret.

Tillägg av den fördelaktiga komponenten lönesumma

Här bör först nämnas att skatteplanering vid vinst i fåmansföretag som utgångspunkt normalt brukar innebära att ägaren tar ut lön som ungefärligen motsvarar nivån där statlig inkomstskatt på förvärvsinkomster börjar tas ut (vilket någorlunda också är taket för möjliga socialförsäkringsförmåner). Upp till den inkomstnivån anses i stort sett inget finnas att vinna på att hålla ned lön för att omvandla arbetsinkomst till kapitalinkomst. Löneuttag kan under vissa förutsättningar dessutom samtidigt öka utrymmet (gränsbeloppet) för den relativt låga skatten på utdelning på kvalificerade andelar. Vid tillämpning av huvudregeln får av den totala lönesumman i företaget 50 procent öka gränsbeloppet i proportion till hur stor andel som ägs i företaget.

Vid tillämpning av huvudregeln för att bestämma hur stor del av utdelning (gränsbelopp) som kan beskattas med 2/3 i inkomstslaget kapital (dvs. effektiv skattesats på 20 procent), kan alltså en på visst sätt beräknad lönesumma öka utrymmet. Vid en kontant total lönesumma på t.ex. 10 MSEK kan sammanlagt 5 MSEK öka det kapitalbeskattade utrymmet för samtliga andelar i företaget. Kravet för att den fördelaktiga komponenten

lönesumma ska få beaktas av en ägare är dock enligt nuvarande regler att *en* person i närståendekretsen uppfyller ett minimikrav på eget löneuttag, 57 kap. 19 § IL. Om det uppfylls kan alla ägare i närståendekretsen få lägga sin proportionella andel av lönesumman i det aktuella fåmansföretaget till gränsbeloppet vid beräkning enligt huvudregeln. Däremot kan inte alla löneuttag i närståendekretsen sammanräknas för att uppnå detta. En skatteplanering som endast beaktar snäv skatteoptimering leder därför till att löneuttag koncentreras till en eller ett fåtal i närståendekretsen (om inte verksamheten ekonomiskt bär att alla ägarna tar ut löner som motsvarar deras arbetsinsatser). De som då håller nere sina löner riskerar inte bara att gå miste om rimlig ersättning för arbetsinsatser i företaget, utan också de socialförsäkringsförmåner som annars hade beräknats på uttagen lön. För att uppnå någon slags rättvisa bör de närstående ägarna i sådana situationer turas om att göra det tillräckliga löneuttaget. Det kräver förstås att de förhandlar och kommer överens med varandra.

6. Avslutning

Regler kring familjeföretagande, samt 3:12-reglerna specifikt, har skapats och utvärderats utan att perspektivet av ekonomisk jämställdhet mellan män och kvinnor har beaktats.[32] Som den redovisade statistiken ovan visar har regelsystemet framförallt gynnat mäns inkomstomvandling. Den pågående utredningen om regelsystemet har inte givits något i uppdraget som knyter an till detta.

Som Åsa Gunnarsson har lyft fram är jämställdhet mellan kvinnor och män en dimension av skatterättvisa som saknas. Även om skattelagstiftningen i Sverige i formellt hänseende inte längre diskriminerar kvinnor kan de praktiska och därmed indirekta konsekvenserna vara diskriminerande. Enligt Gunnarsson är medvetenheten om sambandet mellan skatter och jämställdhet överhuvudtaget anmärkningsvärt låg.[33] Det är inte bara 3:12-reglerna som har genomgått reformering i form av lägre skatteuttag, utan under 2000-talet har fastighetsskatten till stor del avskaffats, samt förmögenhets-, arvs- och gåvoskatt slopats. Eftersom ägande av tillgångar i högre grad finns bland män än kvinnor, innebär det sammantaget att omfattande skatteminskningar har tillfallit män i högre grad än kvinnor.

[32] Jfr Beatrice Nordling, 2022, s. 37.
[33] Åsa Gunnarsson, Genus- och jämställdhetsperspektiv på skatterätten, Juridisk Publikation, 2019 nr 2, s. 420.

Även om skattesystemets omfördelande funktion skulle kunna antas delvis läka denna orättvisa, i den mån kvinnor i högre grad erhåller sociala förmåner, har det framhållits att ”skatteutgifter” reproducerar ekonomisk ojämställdhet. Systemförändrande skattereformer som avviker från principiella grunder kan enligt Gunnarsson leda till negativa konsekvenser för ekonomisk jämställdhet. Hon lyfter fram Jobbskatteavdraget som en stor skatteutgift som i regeringens skrivelse beräknades till 116 miljarder kronor år 2019, och som var en kostsam reform som avviker från principen om enhetlig beskattning. I kombination med det förhöjda grundavdraget för lägre inkomster kan det visserligen hävdas att dessa avdrag gynnar jämställdheten, men de innebär samtidigt att de lägre skatteintäkterna minskar utrymmet för omfördelning. Gunnarsson drar från jämställdhetsbilagor i budgetpropositionerna nämligen slutsatsen att det svenska skatte- och transfereringssystemet utjämnar den individuella, disponibla inkomsten mellan män och kvinnor.[34]

I vilken mån riskerar då specifikt 3:12-reglerna att vidmakthålla eller producera ekonomisk ojämställdhet mellan män och kvinnor? Som visats ovan är en stor majoritet av ägare i fåmansföretag män, vilka då har möjlighet att omvandla upparbetade arbetsinkomster i bolag till betydligt lägre beskattade kapitalinkomster. Men det är inte bara det som kan vara problematiskt. Reglernas konstruktion gynnar inte att dela upp ägande i fåmansföretag individuellt mellan makarna. Oavsett hur ägandet planeras, så räknas närståendes innehav som ett och samma ägande vid bestämmande av om fåmansföretagsdefinitionen är uppfylld. Inte heller spelar det någon roll vem av makarna som äger respektive är verksam i fåmansföretaget. Det är också så att skatteberäkningen för den make som har lägre tjänsteinkomster ska ske som om inkomsten fiktivt ”läggs på toppen” av den andre makens inkomst. Makarna ses således inte som ekonomiskt självständiga individer. Motivet till dessa sammankopplingar är förstås att förhindra skatteplanering i syfte att vattna ur reglernas tänkta marginalskattebevarande effekt. Så var ju i alla fall den initiala tanken när regelsystemet skapades i samband med skattereformen år 1991. Med start år 2006 har ju emellertid reglerna skapat nya möjligheter till lägre beskattning av inkomster från fåmansföretag, genom sänkningen från 30 till 20 procent skatt inom ramen för det s.k. gränsbeloppet (som samtidigt ökat betydligt i omfång). Om makars ägande i högre grad koncentreras till mannen, och inte tar hänsyn till nedlagt arbete vad gäller kvantitet och/eller kvalitet, så tillfaller skattefördelarna i så fall i

[34] Åsa Gunnarsson, Genus- och jämställdhetsperspektiv på skatterätten, Juridisk Publikation, 2019 nr 2, s. 420.

samma grad mannen. Eftersom gränsbeloppets storlek i många fall påverkas av storleken på löneuttag, och att tillräckligt löneuttag ska ske hos minst en av makarna, föreligger också en risk att löneuttag koncentreras till en av makarna. Därmed påverkas också socialförsäkringsförmånernas storlek. Jag menar att jag i artikeln har visat att inte bara regelsystemets existens i sig gynnar män mer än kvinnor, utan att det också finns enskilda komponenter i systemet som riskerar att motverka ekonomisk jämställdhet.

Som Thulin, Broström och Stutzinsky konkluderar i sin undersökning om kvinnors entreprenörskap kans studier av likheter och skillnader mellan kvinnor och män, mellan nutid och dåtid, och mellan vårt eget land och omvärlden, öppna för att ställa rätt frågor. Frågor som handlar om hur företagandet skulle kunna se ut i en nära framtid, och vilka möjligheter och hinder som hugade entreprenörer möter.[35] Finns det något att göra på skatteområdet? I en omfattande och ingående analys framför Norlin och Thulin tio punkter för att öka kvinnors företagande.[36] Ingen av dessa punkter berör emellertid det svenska skattesystemet. Det berörs inte heller av Thulin, Boström och Stutzinsky.

Huruvida skattesystemet bör användas för att genom riktade regler uppmuntra kvinnors företagande är förvisso högst tveksamt. Åsa Gunnarssons vision är istället att generellt förändra sättet att beskatta såväl nationellt som internationellt för att nå högre grad av ekonomisk jämställdhet.[37] En stor del av problematiken ligger kanske också i huvudsak inom andra områden, och på dessa områden efterfrågas insatser. Det har framhållits både i FN:s Agenda 2030 och på EU-nivå. En genomlysning av regelsystemet med ekonomisk jämställdhet mellan makar, och andra som sammanlever under äktenskapsliknande former, i åtanke skulle dock kunna resultera i förslag till justeringar av bestämmelserna i 57 IL. Precis som jag anförde inledningsvis angående neutralitetsambitionerna, så skulle jämställdhetsambitionerna också komma att ställas mot den generella önskan att stimulera entreprenörskap. Om det inte finns politisk majoritet eller beredskap att minska reglernas generella fördelsaspekter, och därmed bidra till högre grad av ekonomisk jämställdhet, skulle en radikal åtgärd kunna vara att inte göra bestämmelserna fullt ut beroende av den andre makens ageranden. Det måste i så fall vägas mot risken för kringgående av regelsystemet, eftersom en enkel skatteplanering då skulle bli att låta ena maken äga och den andra

[35] Per Thulin, Anders Broström och Hannah Stutzinsky, s. 2023, s. 51.

[36] Pernilla Norlin och Per Thulin, Kvinnors entreprenörskap. Hur jämställt är företagandet? https://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2021/03/Kvinnors_entreprenorskap_Web.pdf.

[37] Se vidare Åsa Gunnarsson, 2023, s. 31.

vara den verksamme i företaget, men exempelvis kunde kravet på eget löneuttag omformas till att vara gemensamt för makarna/närståendekretsen, vilket skulle kunna uppmuntra en jämnare fördelning av löneuttag.